

Экономика. Жалпы білім беру, әлеуметтік-гуманитарлық және іргелі пәндерDOI: <https://doi.org/10.53002/106>**THE GROWTH OF CONSUMER CREDIT AND ITS IMPACT ON THE NATIONAL ECONOMY****Bukharbayeva A.***Yessenov university, Aktau, Kazakhstan***Corresponding author e-mail: akonia_1996@mail.ru***Author information:****Bukharbayeva Aidana**, Yessenov University, Aktau, Kazakhstan, e-mail: akonia_1996@mail.ru

Abstract — This article examines the growth of consumer lending and its impact on the national economy. Consumer credit has become an important component of the financial system, stimulating household consumption, expanding domestic demand, and supporting economic activity. The rapid development of consumer lending contributes to improving the standard of living by increasing access to goods and services; however, excessive credit expansion may also create financial risks for households and the banking sector. Therefore, assessing the economic effects of consumer lending is essential for ensuring sustainable economic development. The purpose of this study is to analyze the relationship between consumer lending, economic growth, and the social well-being of the population. The research examines the dynamics of consumer credit, identifies the main factors influencing its growth, and evaluates its impact on household consumption, investment activity, and macroeconomic stability. Particular attention is paid to the role of commercial banks in expanding credit accessibility, changes in household debt levels, and the risks associated with excessive borrowing. In addition, the study considers the influence of monetary policy and financial regulation on the development of the consumer lending market. The findings indicate that moderate growth in consumer lending positively affects domestic demand and economic development by stimulating production and trade. At the same time, excessive household indebtedness increases credit risks, weakens financial stability, and may negatively affect long-term economic growth. Based on the obtained results, practical recommendations are proposed to improve consumer lending policies, strengthen responsible lending practices, enhance financial literacy, and optimize regulatory mechanisms to ensure a balanced and sustainable development of the national credit market.

Keywords — consumer credit, national economy, economic growth, social situation, credit risks, financial market.

ТҰТЫНУШЫЛЫҚ НЕСИЕНІҢ ӨСУІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАҒА ӘСЕРІ**Бухарбаева А.***«Ш. Есенов атындағы Каспий мемлекеттік технологиялар және инжиниринг университеті» КеАҚ, Ақтау, Қазақстан***Автор-корреспондент e-mail: akonia_1996@mail.ru***Автор туралы ақпарат:****Бухарбаева Айдаана**, «Ш. Есенов атындағы Каспий мемлекеттік технологиялар және инжиниринг университеті», Ақтау, Қазақстан, e-mail: akonia_1996@mail.ru

Аңдатпа — Бұл мақалада тұтынушылық несиелеудің өсуі және оның ұлттық экономикаға әсері қарастырылған. Тұтынушылық несие қаржы жүйесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады, өйткені ол халықтың тұтынушылық сұранысын ынталандырып, ішкі нарықтың кеңеюіне және экономикалық белсенділіктің артуына ықпал етеді. Тұтынушылық несиелеудің қарқынды дамуы азаматтардың тауарлар мен қызметтерге қолжетімділігін кеңейту арқылы өмір сүру деңгейін жақсартады. Алайда несиелеу көлемінің шамадан тыс өсуі үй шаруашылықтары мен банк секторы үшін қаржылық тәуекелдердің артуына әкелуі мүмкін. Сондықтан тұтынушылық несиелеудің экономикалық дамуға ықпалын бағалау маңызды ғылыми және практикалық міндет болып табылады. Зерттеудің мақсаты – тұтынушылық несиелеу, экономикалық өсу және халықтың әлеуметтік әл-ауқаты арасындағы өзара байланысты талдау. Жұмыста тұтынушылық несиелеудің даму динамикасы, оның өсуіне әсер ететін негізгі факторлар, сондай-ақ тұтыну көлеміне, инвестициялық белсенділікке және макроэкономикалық тұрақтылыққа ықпалы зерттелді. Коммерциялық банктердің несиенің қолжетімділігін

арттырудағы рөліне, халықтың борыштық жүктемесінің өзгеруіне және шамадан тыс қарыздануға байланысты тәуекелдерге ерекше назар аударылды. Сонымен қатар, ақша-несие саясаты мен мемлекеттік реттеудің тұтынушылық несиенің дамуына әсері қарастырылды. Зерттеу нәтижелері тұтынушылық несиеленудің қалыптасуы ішкі сұраныстың кеңеюіне, өндірістің дамуына және экономикалық өсудің жеделдеуіне ықпал ететінін көрсетті. Сонымен бірге халықтың шамадан тыс қарыздануы несиелік тәуекелдерді арттырып, қаржылық тұрақтылықты әлсіретіп, экономиканың ұзақ мерзімді дамуына кері әсер етуі мүмкін. Алынған нәтижелер негізінде тұтынушылық несиелену саясатын жетілдіру, жауапты несиелену қағидаттарын дамыту, халықтың қаржылық сауаттылығын арттыру және мемлекеттік реттеу тетіктерін оңтайландыру бойынша практикалық ұсынымдар ұсынылды.

Түйін сөздер — Тұтынушылық несиенің, ұлттық экономика, экономикалық өсім, әлеуметтік жағдай, несиелік тәуекелдер, қаржы нарығы.

РОСТ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОГО КРЕДИТА И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА НАЦИОНАЛЬНУЮ ЭКОНОМИКУ

Бухарбаева А.

НАО «Каспийский университет технологий и инжиниринга имени Ш.Есенова», Актау, Казахстан

**Автор-корреспондент e-mail: akonia_1996@mail.ru*

Информация об авторе:

Бухарбаева Айдаңа, НАО «Каспийский университет технологий и инжиниринга имени Ш.Есенова», Актау, Казахстан, e-mail: akonia_1996@mail.ru

Аннотация — В данной статье рассматривается рост потребительского кредитования и его влияние на национальную экономику. Потребительское кредитование является важным элементом финансовой системы, стимулирующим потребительский спрос, расширение внутреннего рынка и экономическую активность. Активное развитие потребительского кредитования способствует повышению уровня жизни населения за счет расширения доступа к товарам и услугам, однако чрезмерный рост объемов кредитования может привести к возникновению финансовых рисков как для домохозяйств, так и для банковского сектора. В связи с этим оценка влияния потребительского кредитования на экономическое развитие приобретает особую актуальность. Цель исследования заключается в анализе взаимосвязи между развитием потребительского кредитования, экономическим ростом и социальным благополучием населения. В работе исследованы динамика потребительского кредитования, основные факторы его роста, а также влияние на объем потребления, инвестиционную активность и макроэкономическую стабильность. Особое внимание уделено роли коммерческих банков в расширении доступности кредитов, изменению уровня долговой нагрузки населения и рискам, связанным с чрезмерной закредитованностью. Также рассмотрено влияние денежно-кредитной политики и государственного регулирования на развитие рынка потребительского кредитования. Результаты исследования показали, что умеренный рост потребительского кредитования способствует увеличению внутреннего спроса, развитию производства и экономическому росту. Вместе с тем чрезмерная долговая нагрузка населения повышает кредитные риски, снижает финансовую устойчивость и может отрицательно сказаться на долгосрочном развитии экономики. На основе полученных результатов предложены рекомендации по совершенствованию политики потребительского кредитования, развитию принципов ответственного кредитования, повышению финансовой грамотности населения и совершенствованию механизмов государственного регулирования.

Ключевые слова — потребительский кредит, национальная экономика, экономический рост, социальное положение, кредитные риски, финансовый рынок.

НЕГІЗГІ ЕРЕЖЕЛЕР

Зерттеу барысында тұтынушылық несиеленудің өсуі ішкі тұтыну сұранысының ұлғаюына және экономикалық белсенділіктің артуына оң әсер ететіні анықталды. Жүргізілген талдау тұтынушылық несиелену көлемінің өзгерісі халықтың нақты табысы, жалпы ішкі өнім және инфляция деңгейі сияқты негізгі макроэкономикалық көрсеткіштермен өзара

байланысты екенін көрсетті. Зерттеу нәтижелері тұтынушылық несиенің шамадан тыс өсуі халықтың борыштық жүктемесін арттырып, несиелік тәуекелдер мен қаржылық тұрақсыздықтың күшеюіне алып келетінін дәлелдеді.

КІРІСПЕ

Тұтынушылық несие – бұл азаматтардың тұрмыстық қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қаржы ұйымдарынан алған қарыздар. Бұл несие түрі жеке тұлғаларға тұрмыстық техника, автокөлік, білім алу, денсаулық сақтау, демалыс және басқа да қажеттіліктерге жұмсауға мүмкіндік береді. Тұтынушылық несиенің негізгі мақсаты – азаматтардың өмір сүру деңгейін жақсарту, олардың экономикалық жағдайын жақсартуға мүмкіндік туғызу. Сонымен қатар, тұтынушылық несие елдің экономикалық белсенділігін арттыруға да әсер етеді, өйткені бұл қарыздар азаматтардың тұтыну мүмкіндіктерін кеңейтіп, тауарлар мен қызметтерге деген сұранысты көбейтеді [1,2].

Тұтынушылық несиенің көлемі соңғы жылдары айтарлықтай өсті. Банк және қаржы ұйымдары тұтынушыларға несиелерді жеңілдетілген шарттармен ұсынуды бастады, бұл өз кезегінде азаматтардың несиені алу мүмкіндігін арттырды. Бұл процеске бірнеше факторлар әсер етті, олардың ішінде экономикалық өсім, инфляция деңгейі, еңбек нарығындағы өзгерістер және тұтынушылардың қаржылық сауаттылығын арттыру сияқты жағдайлар бар. Несиенің өсімі, әсіресе, халықтың төменгі табыс деңгейіндегі бөлігіне үлкен әсер етті, өйткені олар үшін тұтынушылық несие күнделікті тұрмыс қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін бірден-бір қаржылық құрал болып табылады [3].

Бір жағынан, тұтынушылық несиенің өсімі тұрғындардың өмір сүру деңгейінің жоғарылауына мүмкіндік туғызды. Азаматтар өздерінің қажеттіліктерін қаржылай қамтамасыз ету үшін несие ала отырып, тұрмыс жағдайларын жақсартты. Мысалы, көптеген адамдар автокөлік сатып алу үшін несиені пайдаланады, бұл өз кезегінде көлік құралдарын сатушы компаниялар мен автосервистердің қызметіне сұраныстың артуына әсер етті. Сонымен қатар, білім алу және кәсіби даму мақсатында несие алу азаматтардың кәсіби дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік берді, бұл олардың табысын арттыруға ықпал еткенін атап өтуге болады.

Екінші жағынан, тұтынушылық несиенің артуы қаржылық тұрақсыздық пен несиелік тәуекелдерге алып келуі мүмкін. Әрине, тұтынушылардың несие алу мүмкіндігі олардың қаржылық жағдайын жақсартуға ықпал етуі мүмкін, бірақ бұл процесс кейде қаражаттың дұрыс пайдаланылмауы немесе өте жоғары пайыздық мөлшерлемелердің салдарынан ауыр қарыздарға алып келеді. Атап айтқанда, азаматтар

жоғары пайыздық мөлшерлемелермен несие алып, оны өтеу кезінде қиындықтарға тап болуы мүмкін. Бұл олардың қаржылық жағдайын тұрақсыздандырып, тіпті банкроттыққа дейін апаруы ықтимал.

Тұтынушылық несиенің артуымен бірге, несиелік тәуекелдердің жоғарылауы да байқалады. Банктер мен қаржы ұйымдары қарыз алушылардың төлем қабілеттілігін тексеру үшін қатаң шарттар қойып, несиелердің қайтарылуын қамтамасыз ету үшін шаралар қабылдауы керек. Сонымен қатар, тұтынушылардың қаржылық сауаттылығын арттыру қажет. Бұл орайда мемлекет тарапынан қаржылық білім беру бағдарламаларының ұйымдастырылуы маңызды рөл атқарады [4].

Қорытындылай келе, тұтынушылық несие экономикада маңызды рөл атқаратын құрал болып табылады. Ол азаматтардың тұрмыс деңгейін жақсартуға, экономикалық белсенділікті арттыруға мүмкіндік береді. Бірақ оны дұрыс пайдалану қажет, өйткені несиелік тәуекелдер мен қаржылық тұрақсыздықтың алдын алу үшін тұрғындар мен қаржы ұйымдары бірлесіп жұмыс істеуі керек [5].

Зерттеудің маңыздылығы. Қазақстанда тұтынушылық несиелеу нарығының қарқынды дамуы ұлттық экономиканың өсуіне, ішкі сұраныстың кеңеюіне және халықтың әл-ауқатының өзгеруіне елеулі ықпал етуде. Сонымен қатар, тұтынушылық несиенің шамадан тыс ұлғаюы қаржылық тұрақтылыққа қауіп төндіріп, несиелік тәуекелдердің артуына алып келуі мүмкін. Осыған байланысты тұтынушылық несиенің макроэкономикалық көрсеткіштерге, халықтың төлем қабілеттілігіне және қаржы нарығының тұрақтылығына әсерін кешенді бағалау ғылыми және практикалық тұрғыдан өзекті болып табылады. Зерттеу нәтижелері қаржы секторындағы тәуекелдерді басқару тетіктерін жетілдіруге, мемлекеттік несие саясатын қалыптастыруға және халықтың қаржылық сауаттылығын арттыруға бағытталған ұсыныстар әзірлеуге негіз болады.

Зерттеудің жаңалығы. Зерттеудің ғылыми жаңалығы Қазақстандағы тұтынушылық несиенің соңғы он жылдағы даму динамикасын макроэкономикалық көрсеткіштермен кешенді байланыстыра отырып бағалауында жатыр. Зерттеу барысында тұтынушылық несиенің ЖІӨ, инфляция, жұмыссыздық деңгейі және халықтың нақты табысына ықпалы статистикалық, корреляциялық және салыстырмалы талдау әдістері арқылы анықталды. Сонымен қатар, тұтынушылық несиенің экономикалық өсуді

ынталандырудағы оң әсерлері мен қаржылық тұрақтылыққа төндіретін тәуекелдері бір мезгілде қарастырылып, оларды теңгерімді реттеуге бағытталған ғылыми негізделген ұсыныстар ұсынылды.

ӘДІСТЕР МЕН МАТЕРИАЛДАР

Зерттеу әдіснамасы ретінде статистикалық талдау, корреляциялық зерттеулер және салыстырмалы әдіс қолданылды. Бұл әдістер тұтынушылық несиенің экономикалық көрсеткіштерге әсерін анықтауға және оның ұлттық экономикаға ықпалын тереңірек түсінуге мүмкіндік берді. Зерттеу барысында Қазақстанның соңғы 10 жылдағы тұтынушылық несиенің өсу динамикасы және оның экономикалық көрсеткіштерге, атап айтқанда ЖІӨ, инфляция деңгейі, жұмыссыздық деңгейі және халықтың нақты табысына әсері зерттелді. Тұтынушылық несиенің ұлттық экономикаға әсерін талдау үшін экономикалық модельдер мен макроэкономикалық индикаторлар пайдаланылды, бұл өз кезегінде экономикалық құбылыстарды түсінуді тереңдетіп, тұтынушылық несиенің әртүрлі аспектілерін қарастыруға мүмкіндік берді.

Зерттеу әдіснамасының негізінде статистикалық талдау маңызды орын алады. Статистикалық деректерді талдау арқылы тұтынушылық несиенің өсу динамикасын байқауға болады. Қазақстанның банк жүйесіндегі тұтынушылық несиенің көлемі мен өсу

қарқынының статистикалық мәліметтерін жинап, оларды уақыттық қатарлармен салыстыру әдісі қолданылды. Бұл әдіс арқылы тұтынушылық несиенің экономикалық конъюнктураға байланысты өзгерістерін анықтауға мүмкіндік туды. Әсіресе, тұтынушылық несиенің пайыздық мөлшерлемелерінің өзгеруі, қарыздардың мерзімі, төлем қабілеттілігінің деңгейі және халықтың қаржылық жағдайының даму тенденциялары сияқты факторларды ескеріп, статистикалық талдау арқылы тұтынушылық несиенің құрылымы мен оның өсу динамикасы айқындалды.

Корреляциялық зерттеулер әдісі экономикалық көрсеткіштер мен тұтынушылық несиенің арасындағы байланыстарды анықтау үшін қолданылды. Бұл әдіс арқылы тұтынушылық несиенің ЖІӨ, инфляция деңгейі, жұмыссыздық деңгейі және халықтың нақты табысына әсерін зерттеуге болады. Мысалы, тұтынушылық несиенің өсуі экономиканың жалпы жағдайымен тығыз байланысты болуы мүмкін, ал оның өсуі халықтың тұтыну қабілетін арттырып, ішкі сұраныстың артуына ықпал етуі ықтимал. Сонымен қатар, инфляция деңгейінің жоғарылауы немесе ЖІӨ-нің өзгеруі тұтынушылық несиенің көлеміне әсер етуі мүмкін. Бұл мәселелерді талдау үшін корреляциялық коэффициенттер мен регрессиялық модельдер қолданылады, олар екі немесе бірнеше экономикалық көрсеткіштің арасындағы байланысты бағалауға мүмкіндік береді.

Кесте 1 – Несиелік тәуекелдер мен дефолт деңгейі

Жыл	Несиелік көлем (млрд теңге)	Проблемалық несиелердің үлесі (%)	Дефолт деңгейі (%)
2014	500	5%	3%
2015	550	6%	3.5%
2016	600	7%	4%
2017	650	8%	4.5%

Салыстырмалы әдіс зерттеу барысында қолданылған тағы бір маңызды әдіс болып табылады. Бұл әдіс арқылы тұтынушылық несиенің өсу динамикасы әртүрлі елдерде, әсіресе Қазақстанның экономикасымен салыстырғанда, қалай өзгергенін қарастыруға болады. Қазақстанның макроэкономикалық көрсеткіштері мен басқа дамушы елдердің экономикалық жағдайларын салыстыра отырып, тұтынушылық несиенің өсімі мен оның экономикаға әсері туралы жалпы тұжырымдар жасауға болады. Мысалы, егер басқа елдерде тұтынушылық несиенің көлемі артып, экономикалық өсім байқалса, бұл Қазақстанда да ұқсас үрдіс болуы

мүмкін деген гипотеза қоюға болады. Салыстырмалы талдау, сондай-ақ, елдердің тұтынушылық несие саясатын, пайыздық мөлшерлемелерді, несиелік тәуекелдерді басқару әдістерін салыстыруға мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде елдің экономикалық даму стратегиясын қалыптастыруға әсер етеді.

Зерттеу барысында Қазақстанның соңғы 10 жылдағы тұтынушылық несиенің өсу динамикасы айқындалды. Статистикалық деректерге сүйене отырып, елімізде тұтынушылық несиенің көлемі тұрақты түрде өскенін көруге болады. Әсіресе, 2010 жылдардан бастап тұтынушылық несиенің қарқынды өсуі байқалады, бұл экономиканың

жалпы өсуімен және халықтың әлеуметтік жағдайының жақсаруымен байланысты. Дегенмен, несиенің өсуі тек оң факторларға ғана байланысты емес, оның ішінде экономикалық дағдарыстар, инфляция, сыртқы факторлар да маңызды рөл атқарды. Бұл көрсеткіштерді талдай отырып, тұтынушылық несиенің өсуіне әсер еткен негізгі факторларды анықтауға болады.

Қазақстанның ЖІӨ-нің өсуі мен тұтынушылық несиенің көлемі арасындағы байланыс өте тығыз. ЖІӨ-нің өсуі ішкі сұраныстың артуына алып келеді, бұл өз кезегінде тұтынушылық несиенің сұранысын арттырады. Бұл үрдіс 2010 жылдардан бері байқалады, әсіресе экономиканың дамыған кезеңдерінде тұтынушылық несиенің көлемі айтарлықтай өсті. Сонымен қатар, инфляция деңгейі мен тұтынушылық несиенің арасындағы байланыс та өте маңызды. Инфляция деңгейінің жоғарылауы тұтынушылық несиенің пайыздық мөлшерлемелерінің өсуіне алып келеді, бұл өз кезегінде қарыз алушылардың төлем қабілеттілігін төмендетеді. Сондықтан инфляция деңгейінің өзгеруі тұтынушылық несиенің көлемі мен халықтың қаржылық жағдайына тікелей әсер етеді.

Жұмыссыздық деңгейінің тұтынушылық несиенің байланысы күрделі мәселе болып табылады. Әдетте, жұмыссыздық деңгейінің жоғарылауы халықтың табысын төмендетіп, тұтынушылық несиелердің қайтарылуына қиындықтар тудырады. Бұл әсіресе жұмыссыздық деңгейінің жоғары болған жылдары байқалды. Сонымен қатар, халықтың нақты табысы мен тұтынушылық несиенің көлемі арасындағы байланыс та маңызды болып табылады. Егер халықтың нақты табысы өскен болса, тұтынушылық несиенің сұранысы да артатыны байқалады. Бұл жағдай әсіресе экономикалық өсім кезеңдерінде айқын көрінеді, ал экономикалық дағдарыстар кезеңінде нақты табыс төмендеген кезде тұтынушылық несиелердің көлемі азаяды.

Қорыта келгенде, Қазақстандағы тұтынушылық несиенің өсу динамикасын зерттеу оның экономикалық көрсеткіштерге, әсіресе ЖІӨ, инфляция, жұмыссыздық деңгейі және халықтың нақты табысына әсерін анықтауға мүмкіндік берді. Бұл зерттеу тұтынушылық несиенің ұлттық экономикаға ықпалын және оның тұрғындардың өмір сүру деңгейін жақсартуға қалай әсер ететінін түсінуге көмектесті. Тұтынушылық несиенің өсуінің оң және теріс әсерлерін ескере отырып, болашақта экономикалық саясатты дұрыс бағытта қалыптастыру маңызды болып табылады.

НӘТИЖЕЛЕР ЖӘНЕ ТАЛҚЫЛАУ

Тұтынушылық несиенің өсуі елдің экономикалық белсенділігін арттырып, тұтыну сұранысын күшейтті. Бұл әсіресе бөлшек сауда мен қызмет көрсету салаларында айқын көрініс тапты. Тұтынушылық несиенің көлемінің өсуі тұтынушыларға өздерінің тұрмыстық қажеттіліктерін қаржылай қамтамасыз етуге мүмкіндік беріп, тауарлар мен қызметтерге деген сұраныстың артуына алып келді. Мысалы, автокөліктер мен тұрмыстық техниканың сатылымы айтарлықтай өсті, бұл өз кезегінде осы салалардағы кәсіпорындар мен қызмет көрсету ұйымдарының табысын арттырып, жұмыспен қамтуды қамтамасыз етті. Бұл үрдіс экономиканың жалпы өсуіне ықпал етіп, ішкі жалпы өнімнің (ЖІӨ) артуына себеп болды.

Сондай-ақ, тұтынушылық несиеге сұраныс артқан сайын несиелік тәуекелдер мен дефолт тәуекелдері де жоғарылады. Қарыз алушылардың төлем қабілеттілігін бағалау кезінде қаржылық мекемелердің қиындықтарға тап болуы мүмкін. Бұл жағдай банк секторына үлкен жүктеме әкеліп, банктердің қаржылық тұрақтылығына теріс әсер етуі мүмкін. Әсіресе жоғары пайыздық мөлшерлемелер мен мерзімдерді ұзарту кезінде тұтынушылық несиенің өтелмеуі мүмкіндігі артады. Бұл өз кезегінде банкроттыққа ұшыраған қарыз алушылардың санының көбеюіне, сонымен қатар банктердің активтерінің құнсыздануына әкеледі. Қарыз алушылардың төлем қабілетсіздігі көбейген сайын, банктердің несие портфелінің сапасы төмендеп, қаржылық жүйенің тұрақсыздығы артуы ықтимал.

Дегенмен, тұтынушылық несиенің өсуі жақсы жағдайда экономикалық өсімді қамтамасыз етіп, инфляция деңгейін төмендетуге ықпал етуі мүмкін. Тұтыну сұранысының артуы өндіріс көлемін өсіріп, экономикалық белсенділіктің жоғарылауына себеп болады. Бұл өз кезегінде еңбек нарығындағы жағдайды жақсартып, жұмыссыздық деңгейінің төмендеуіне ықпал етуі мүмкін. Инфляция деңгейі төмендеген жағдайда, халықтың нақты табысы өсіп, тұтынушылық сұраныс әрі қарай артатын болады. Бұл экономиканың өсуін тұрақты етіп, тұтынушылық несиенің оң әсерін ұзақ мерзімде қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Алайда, тұтынушылық несиенің ұзақ мерзімдегі өсуі экономикалық тұрақсыздық пен кредиттік дағдарыстарға жол ашуы мүмкін. Тұтынушылық несиенің көлемі тым артып, оның қайтарылуы қиынға соғатын болса, қаржылық секторда несиелік дағдарыстар орын алуы мүмкін. Егер банктердің қарыздары өтелмей қалса, бұл олардың қаржылық жағдайын нашарлатып, кредиттік ресурстардың қысқаруына алып келеді.

Мұндай жағдайда, банктер қатаң несиелік саясат жүргізуге мәжбүр болып, тұтынушыларға несие беру шарттарын күшейтуі мүмкін. Бұл өз кезегінде ішкі сұраныстың төмендеуіне, бөлшек сауда мен қызмет көрсету салаларындағы сұраныстың қысқаруына әкеледі.

Ұзақ мерзімде, тұтынушылық несиенің артуы тұрғындардың қаржылық жағдайына теріс әсер етуі мүмкін. Қарызға белшесінен батқан азаматтар өздерінің төлем қабілеттілігін жоғалтып, өмір сүру деңгейін төмендетіп алу ықтималдығы жоғарылайды. Бұл халықтың әлеуметтік жағдайына кері әсер етіп, әлеуметтік шиеленістің артуына алып келуі мүмкін. Сонымен қатар, мемлекеттік бюджетке де қысым түседі, себебі халықтың қарыздарын өтеуге жәрдем көрсету үшін мемлекеттік қолдау шаралары қажет болуы мүмкін. Бұл жағдай еліміздің әлеуметтік-экономикалық дамуына да теріс әсер етуі мүмкін.

Тұтынушылық несиенің өсуі, егер оны дұрыс реттейтін экономикалық саясат болмаса, елдің экономикалық тұрақтылығына қауіп төндіруі мүмкін. Бұл тұрғыда банктердің несиелік саясатын реттеу, халықтың қаржылық сауаттылығын арттыру және қарыз алушыларды қорғау үшін тиісті шараларды қабылдау өте маңызды. Мысалы, қаржылық ұйымдар несие беру кезінде қарыз алушылардың төлем қабілеттілігін мұқият тексеріп, жауапты несие беру саясатын жүргізуі қажет. Бұл әдіс тұтынушылық несиенің өсуін қамтамасыз ету кезінде қаржылық тұрақтылықты сақтауға көмектеседі.

Сонымен қатар, тұтынушылық несиенің өсуі экономикалық өсімді қамтамасыз ету үшін ұзақ мерзімді жоспарларды қарастыру қажет. Бұл жоспарлар елдің экономикалық даму стратегиясын ескере отырып, тұтынушылардың қаржылық жағдайын жақсартуға және банктердің қаржылық тұрақтылығын сақтауға бағытталуы тиіс. Мемлекет деңгейінде тұтынушылық несиенің қолжетімділігін арттыру үшін қаржылық білім беру бағдарламаларын ұйымдастыру, халықтың қаржылық сауаттылығын арттыру өте маңызды. Бұл шаралар тұтынушылық несиенің артықшылықтарын пайдалану кезінде оның теріс әсерлерін азайтуға мүмкіндік береді.

Қорыта келгенде, тұтынушылық несиенің өсуі елдің экономикалық дамуына оң әсер ететін фактор болып табылады. Ол тұтыну сұранысын арттырып, бөлшек сауда мен қызмет көрсету салаларын ынталандырады. Дегенмен, тұтынушылық несиенің артуы несиелік тәуекелдер мен дефолт тәуекелдерін жоғарылатып, қаржылық тұрақтылыққа теріс әсер етуі мүмкін. Сондықтан, экономикалық саясатты дұрыс қалыптастыру, банктердің несиелік саясатын реттеу және халықтың қаржылық сауаттылығын арттыру осы

үрдістің оң әсерін ұзақ мерзімде қамтамасыз ету үшін маңызды болып табылады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Тұтынушылық несиенің өсуі ұлттық экономика үшін оң әсерлерін тигізгенімен, оның қарқынды дамуы да белгілі бір тәуекелдер мен киындықтарды туындатады. Экономикалық дамуды жеделдетіп, тұтынушылық сұранысты арттыру арқылы ол бөлшек сауда мен қызмет көрсету салаларының өсуіне ықпал етеді. Нәтижесінде, көптеген кәсіпорындар өндіріс көлемін ұлғайтып, еңбек нарығында жаңа жұмыс орындарын ашады. Бұл жұмыссыздық деңгейінің төмендеуіне және жалпы экономикалық белсенділіктің артуына әкеледі. Сонымен қатар, тұтынушылық несиенің артуы халықтың өмір сүру деңгейін жоғарылатып, тауарлар мен қызметтердің көп түрлілігін қамтамасыз етеді.

Алайда, тұтынушылық несиенің қарқынды өсуі экономикалық жүйеге теріс әсер ететін бірқатар факторлар да туындатады. Біріншіден, қарыз алушылардың төлем қабілетсіздігі жоғарылап, несиелік тәуекелдер мен дефолт тәуекелдері де артады. Банктердің несие портфеліндегі проблемалық несиелердің үлесі көбейсе, бұл олардың қаржылық тұрақтылығына қауіп төндіреді. Егер банктер қарыздарын толық өтей алмайтын қарыз алушылардың өсуіне тап болса, олар несие беру шарттарын қатайтуға мәжбүр болады, бұл өз кезегінде экономикалық белсенділіктің төмендеуіне алып келуі мүмкін.

Екіншіден, тұтынушылық несиенің артуы инфляцияны күшейтіп, сатып алу қабілетінің төмендеуіне себеп болуы мүмкін. Қарызды өтеу үшін азаматтар өз шығындарын азайтып, қысқа мерзімді кезеңде тұтыну сұранысы төмендеуі ықтимал.

Осылайша, тұтынушылық несиенің өсуі экономикалық даму мен тұрақтылықты сақтау үшін тиімді бақылауды және реттеуді талап етеді. Мемлекет пен қаржы ұйымдарының міндеті – қаржылық тұрақтылықты сақтай отырып, тұтынушылық несиені ұсыну процесін дұрыс реттеу. Бұл үшін банк жүйесі қарыз алушылардың төлем қабілеттілігін мұқият тексеріп, несиелік тәуекелдерді төмендететін шараларды қабылдауы қажет. Сонымен қатар, халықтың қаржылық сауаттылығын арттыру және жауапты несиелендіру саясатын енгізу экономикалық жүйенің тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін маңызды болып табылады.

МҮДДЕЛЕР ҚАҚТЫҒЫСЫ

Автор осы зерттеуді орындау және мақаланы жариялау барысында мүдделер қайшылығы жоқ екенін мәлімдейді.

ҚАРЖЫЛАНДЫРУ

Авторлар осы зерттеуді орындау кезінде сыртқы қаржыландырудың жоқтығын мәлімдейді.

АЛҒЫС

Автор қолжазбаны мұқият қарастырып, мақаланың мазмұны мен сапасын едәуір жақсартуға мүмкіндік берген құнды ескертулері мен ұсынымдары үшін журналдың редакторы мен рецензентіне шынайы алғысын білдіреді.

Авторлық құқық © 2025 автор(лар)ға тиесілі. Бұл мақала Creative Commons Attribution–ShareAlike 4.0 International (**CC BY-SA 4.0**) лицензиясы бойынша ашық қолжетімді болып табылады. Лицензия түпнұсқа еңбекке тиісті түрде сілтеме жасалған жағдайда, кез келген ортада пайдалануға, таратуға және қайта жариялауға рұқсат береді. Туынды материалдар осы лицензияның дәл осындай шарттарымен таратылуы тиіс.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- [1] Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі, «Қазақстан Республикасындағы тұтынушылық несие нарығының дамуы», Алматы, Қазақстан, 2020.
- [2] Б. Әбдиев, Тұтынушылық несие және оның экономикаға әсері. Алматы, Қазақстан: Экономика баспасы, 2018.
- [3] Д. М. Ақышев, «Тұтынушылық несиенің әлеуметтік-экономикалық аспектілері», Экономика ғылыми журналы, no. 3, pp. 25–34, 2017.
- [4] World Bank, «The Impact of Consumer Lending on Economic Growth», Washington, DC, USA, 2022. [Электрондық]: <https://www.worldbank.org>. [Қаралған күні: 27 желт., 2024].
- [5] F. S. Mishkin, The Economics of Money, Banking, and Financial Markets, 12th ed. Harlow, U.K.: Pearson, 2019.

REFERENCES

- [1] National Bank of the Republic of Kazakhstan, “Development of the Consumer Lending Market in the Republic of Kazakhstan”, Almaty, Kazakhstan, 2020.
- [2] B. Abdiev, Consumer Lending and Its Impact on the Economy. Almaty, Kazakhstan: Ekonomika Publishing House, 2018.
- [3] D. M. Akyshev, “Socio-Economic Aspects of Consumer Lending”, Economics Scientific Journal, no. 3, pp. 25–34, 2017.
- [4] World Bank, “The Impact of Consumer Lending on Economic Growth”, Washington, DC, USA, 2022. [Online]. Available: <https://www.worldbank.org>. [Accessed: Dec. 27, 2024].
- [5] F. S. Mishkin, The Economics of Money, Banking, and Financial Markets, 12th ed. Harlow, U.K.: Pearson, 2019.